

Katarzyna Mężik

Towarzystwo
Gimnastyczne
„Sokół”
Marles-Auchel

KOLEKCJE
MUZEUM SPORTU I TURYSTYKI W WARSZAWIE

Katarzyna Mężik

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” Marles-Auchel

Kolekcja ze zbiorów Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Warszawa 2021

Kolekcje Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Redaktor serii: Marzena Jaworska

Redakcja i korekta: Małgorzata Izdebska-Młot

Tłumaczenie na język angielski: Marta Marek

Projekt graficzny, skład i łamanie: Maciej Przybyszewski

© Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

ISBN: 978-83-948745-8-2

Nakład: 300 egz.

Druk i oprawa:

MATRIX-DRUK Sp. z o.o. Sp.k.

ul. Okulickiego 7/9, 05-500 Piaseczno

Niniejsza publikacja została oparta na pracy magisterskiej Katarzyny Męzik
pt. *Dziedzictwo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Francji w świetle
zbiorów Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie*

Spis treści

Wstęp	5
Polonijna kultura fizyczna w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie	7
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na emigracji	13
Zarys historii sokolstwa polskiego we Francji do 1939 r.	19
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” Marles-Auchel	35
Rys historyczny i organizacja	45
Społeczne aspekty funkcjonowania	52
Działalność sportowa i rekreacyjna	58
Działalność kulturalno-oświatowa	67
Działalność patriotyczna	73
Zakończenie	81
Streszczenie	87
Abstract	87
Wybrana bibliografia	89

Wstęp

Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie jest pierwszą w Polsce i jedną z najstarszych tego typu placówek w Europie. Pełni rolę kustosa narodowego dziedzictwa sportowego. Zajmuje się gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem zbiorów dokumentujących dzieje polskiego sportu i olimpizmu, a także turystyki.

Jednym z głównych obszarów zainteresowań instytucji jest historia pierwszej polskiej organizacji sportowej – Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W kolekcji Muzeum znajduje się wiele pamiątek z jej działalności. Większość z nich pochodzi z gniazd na terenie ziem polskich, ale są też takie, które dokumentują życie polskich sokołów na obczyźnie.

Dla Polaków na emigracji, rozsianych po całym świecie sport był wartością integrującą, czynnikiem łączącym emocjonalnie z Polską oraz sposobem na podtrzymywanie kulturowego dziedzictwa i tożsamości narodowej z dala od Ojczyzny. Wśród kolekcji Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie dotyczących polonijnej kultury fizycznej znajduje się nieopracowana dotąd spuścizna Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles-Auchel z Francji. Przekazana została przez jego wieloletniego członka, naczelnika i ostatniego prezesa – Władysława Olejniczaka. W niniejszej publikacji przedstawiono tę unikatową kolekcję, na którą składają się różnorodne artefakty: pamiątkowe medale i puchary, sprzęt sportowy i przybory gimnastyczne, symboliczne weksylia, fotografie i dokumenty pisane. Na ich podstawie starano się odtworzyć ponad siedemdziesięcioletnią, wieloaspektową działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles-Auchel oraz rolę, jaką odegrało ono w zachowaniu tożsamości i dziedzictwa narodowego wśród Polaków przebywających na emigracji.

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” Marles-Auchel

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, jako najstarsza na ziemiach polskich organizacja sportowa (założona w 1867 r. we Lwowie) pozostaje jednym z najważniejszych obszarów zainteresowań Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Instytucja posiada unikatową kolekcję dokumentującą dzieje i działalność „Sokoła”. Obejmuje ona około 4 tysiące pozycji inwentarzowych¹¹⁵. Ekspozyty pochodzą z prawie całego okresu działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” – od lat 70. XIX wieku do czasów współczesnych.

Należy zwrócić uwagę na różnorodność zbiorów. Znajdują się w nich obiekty pełniące funkcje nagrodowe i symboliczne, takie jak: puchary, medale, odznaczenia, plakiety, proporzki i sztandary; przedmioty codziennego użytku, na przykład sprzęt sportowy, mundury i stroje oraz grafiki, plakaty i pamiątki osobiste. Uzupełniają je materiały biblioteczne – książki, broszury i czasopisma, dokumentacja archiwalna oraz kolekcja fotografii.

Warto zauważyć, że do naszych czasów zachowało się niewiele świadectw historii polskiego sokolstwa, szczególnie z początków jego działalności. Zdecydowały o tym zniszczenia wojenne, a także okres represji ze strony okupantów. Działacze sokoli w obawie przed nimi świadomie niszczyli swoje zbiory¹¹⁶.

Zdecydowana większość ekspozatów Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie dotycząca Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” pochodzi z gniazd znajdujących się na terenie ziem polskich. Instytucja gromadzi również obiekty dokumentujące działalność polskiego sokolstwa na emigracji. W Muzeum znajdują się ekspozyty związane z pracą gniazd francuskich, amerykańskich i niemieckich.

Niezwykle ciekawą i jedyną w swoim rodzaju kolekcję stanowi zbiór pamiątek z Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Marles-Auchel we Francji. Obejmuje ona cały okres funkcjonowania gniazda – od powstania aż do jego rozwiązania. Są to dary przekazane w latach 80. i 90. XX w. przez Władysława Olejniczaka. Był on wieloletnim członkiem

115 M. Jaworska, *Antoni Durski. Kolekcja pamiątek ze zbiorów Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie*, Warszawa 2019, s. 7.

116 *Ibidem*, s. 7.

i prezesem gniazda w Marles les Mines¹¹⁷, a także Naczelnikiem Związku Sokołów Polskich we Francji¹¹⁸.

Władysław Olejniczak urodził się 9 lipca 1914 r., w Buer (Westfalia, Niemcy). Jego ojciec – Szczepan, pochodził z okolic Poznania, a matka – Katarzyna, z Pomorza. Na początku lat 20. XX w. wraz z rodzicami wyemigrował na teren północnej Francji, do miejscowości Marles les Mines. Do tamtejszego gniazda „Sokoła” wstąpił w wieku 12 lat. Kontynuował tym samym tradycję ojca, który działał w tej organizacji jeszcze będąc w Niemczech, a później również we Francji. Władysław Olejniczak był od początku aktywnym członkiem Towarzystwa – w latach 1926–1935 jako gimnastyk w drużynie ćwiczącej, a przez kolejne cztery lata, do wybuchu II wojny światowej, pełnił funkcję naczelnika gniazda, czyli kierownika drużyny ćwiczącej. Razem z kilkunastoma członkami tamtejszego „Sokoła” w 1939 r. wstąpił jako ochotnik do formującego się Wojska Polskiego we Francji, a po powrocie do Marles les Mines przyłączył się do ruchu oporu – Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość (POWN).

W 1944 r. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Marles reaktywowało swoją działalność i Władysław Olejniczak ponownie został wybrany naczelnikiem gniazda. Rolę tę pełnił do 1968 r., a w późniejszych latach piastował również urząd prezesa.

„Górnik i kombatant”, jak sam o sobie mówił, wykazywał się aktywną pracą społeczną na rzecz nie tylko lokalnego gniazda, ale również Okręgu I i całego Związku Sokołów Polskich we Francji, między innymi jako naczelnik. Za swoje wysiłki został wielokrotnie odznaczony. W 1956 r. otrzymał najwyższe wyróżnienie Związku Sokołów Polskich we Francji – Legię Honorową oraz Medal Wychowania Fizycznego francuskiego Ministerstwa Sportu. W 1976 r., z okazji 50-lecia członkostwa w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” Marles-Auchel odebrał z rąk burmistrza medal miasta Marles les Mines oraz pamiątkowy puchar¹¹⁹.

Władysław Olejniczak w II połowie XX w. kilkakrotnie odwiedził Polskę, między innymi przy okazji Polonijnych Igrzysk Sportowych. Kontakt z nim nawiązał ówczesny dyrektor Muzeum Sportu i Turystyki

117 Gniazdo Marles les Mines powstało w 1920 r., a w 1944 r. połączyło się z „Sokołem” Auchel, stąd stosowanie nazw Marles-Auchel w odniesieniu do tego samego gniazda.

118 W. Olejniczak, *Pamiętnik. Mój życiorys pracy społeczno-organizacyjno-sportowy*, Marles les Mines 1984. Maszynopis w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie (dalej: MSiT), Archiwum – Teczka osobowa Władysława Olejniczaka.

119 Ibidem.

w Warszawie – Stanisław Drążdżewski, który współpracował z polonijnym środowiskiem. Dzięki temu, do instytucji trafiło wiele różnorodnych pamiątek będących świadectwem działalności sokolstwa polskiego we Francji.

Darczyńcę cechowała niezwykła dbałość i troska o udokumentowanie historii gniazda. Przekazał właściwie kompletną dokumentację jego działalności – protokoły z zebrań i sprawozdania, a każda z podarowanych fotografii była przez niego ręcznie datowana i opisana. Ofiarował swój strój, odznaczenia, nagrody i wiele pamiątek osobistych.

Władysław Olejniczak zmarł 17 stycznia 2007 r. w Beuvry we Francji w wieku 93 lat¹²⁰.

Najcenniejszym eksponatem dotyczącym Towarzystwa Gimnastyczne „Sokół” w Marles les Mines jest jego sztandar¹²¹. To symboliczne weksylium Władysław Olejniczak ofiarował do zbiorów Muzeum w 1986 r. Sztandar poświęcono w 1924 r, a jego fundatorami byli bracia Stanisław¹²², Walery i Michał Budzyńscy – polscy kupcy, od 1923 r. członkowie „Sokoła” w Marles les Mines, mianowani później członkami honorowymi¹²³.

Na stronie głównej sztandaru, w kolorze czerwonym, znajduje się wizerunek srebrnego sokoła z hantlami w szponach, a także napis: „Towarzystwo Gimnastyczne Sokół w Marles, zał. d. 21.2.1920”. Na odwrotnej stronie umieszczono wizerunek patrona sokolstwa, Tadeusza Kościuszki, nad nim hasło: „W zdrowym ciele zdrowy duch”, a poniżej napis „Dar braci Budzyńskich z Marles-les-Mines”. Na głowicy, w zwieńczeniu drzewca – sokół, poniżej zawiązana kokarda z szarfami w polskich barwach narodowych. Sztandar ma wymiary 91x100 cm¹²⁴.

Muzeum posiada w swoich zbiorach nagrodowe i okolicznościowe puchary będące materialnymi pamiątkami aktywności sokolstwa i ogólnie środowiska polonijnego w północnej Francji. Część z tych pucharów jest sygnowana tytułem „Narodowca”. Polskie czasopismo emigracyjne było wydawane w północnej Francji w latach 1924–1989. Wcześniej pod tym samym tytułem funkcjonowało w Westfalii – od 1909 do 1919 r. W okresie międzywojennym było uważane za największe czasopismo

120 „Przegląd Sokoli” 2007, nr 23, s. 44.

121 I. Grys, op. cit., s. 36–38.

122 Stanisław Budzyński był honorowym prezesem Związku Sokółów Polskich we Francji, ibidem, s. 37.

123 Ibidem, s. 37.

124 MSiT 15032/M.

polskojęzyczne we Francji i patronowało wielu wydarzeniom organizowanym przez Polonię¹²⁵.

Puchary są pamiątkami i świadectwami wielu wydarzeń – między innymi zawodów sportowych, sokolich zlotów, a także obchodów różnych rocznic, na przykład jubileuszów istnienia poszczególnych gniazd¹²⁶.

Muzeum gromadzi też inne obiekty pełniące nagrodowe, honorowe i symboliczne funkcje. Wśród nich można wymienić szyte emblematy, medale, plakety czy okolicznościowy proporzeczek gniazda w Marles les Mines, z okazji 65. rocznicy jego działalności¹²⁷.

Wśród odznaczeń honorowych warto wymienić Złotą i Srebrną Odznakę Zasługi Związku Sokółów Polskich we Francji. Medale w formie krzyża maltańskiego, wraz z legitymacjami uprawniającymi do ich noszenia, otrzymał w latach 50. i 60. XX w. druh Andrzej Podlewski z gniazda Marles les Mines¹²⁸.

Obok wymienionych wyżej eksponatów o wymiarze symbolicznym, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie ma też w swoich zbiorach takie, które miały czysto praktyczne zastosowanie. Były one wykorzystywane przez członków gniazda w codziennej działalności, podczas uroczystości oraz ćwiczeń i pokazów gimnastycznych, a także zawodów sportowych. W kolekcji znajdziemy między innymi elementy odzieży – bluzę i spodnie dresowe prezesa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Marles les Mines, niebieski pasek naczelnika gniazda, amarantowy pasek członka gniazda, a także opaski funkcyjne na rękaw, poza tym przybory używane w pokazach gimnastycznych – drewniane krążki i chorągiewki w polskich barwach narodowych oraz dwa zegarki-stopery. Warto w tym miejscu wspomnieć również flet prosty, datowany na lata sprzed I wojny światowej, przywieziony przez emigrujących Polaków z terenów niemieckich do Francji i wykorzystywany podczas uroczystości Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Marles les Mines¹²⁹.

Nie można pominąć również materiałów bibliotecznych zgromadzonych w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, będących świadectwem aktywności wydawniczej Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”

125 A. Paczkowski, *Prasa i społeczność polska we Francji w latach 1920–1940*, Wrocław 1979, s. 70–179.

126 MSiT 15292/M; MSiT 15293/M; MSiT 15294/M; MSiT 15295/M.

127 MSiT 15283/M.

128 MSiT Arch. 2748; MSiT Arch. 2749.

129 S. Drądzewski, *Dary Rodaków*, „Studia i Materiały” 1989, t. 5, s. 64.

na emigracji. Są to przede wszystkim zbiory ćwiczeń dla sokołów, opracowane przez Franciszka Wolskiego – Naczelnika Związku Sokołów Polskich we Francji, wydawane w Lens w latach 30.–50. XX w. oraz programy zlotowe i przepisy dotyczące rozgrywanych przez gniazda zawodów. Wszystkie one służyły pomocą w sportowej działalności gniazda.

Do kolekcji Archiwum Fotograficznego Muzeum Sportu i Turystyki trafiły zdjęcia członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marlesa-Auchel oraz takie, które dokumentują w bezpośredni sposób ich szeroką działalność.

Fotografie obejmują grupowe ujęcia sokołów, drużyny ćwiczące podczas pokazów gimnastycznych, a także uroczystości patriotyczne organizowane w gnieździe. Dzięki zdjęciom można przyrzeć się liczebności i strukturze wiekowej członków gniazda, dostrzec dbałość polskich emigrantów o tradycje i ich zaangażowanie w prowadzoną działalność, czego przejawem są chociażby odświętne i jednolite stroje. Fotografie obejmują okres od lat 20. do 90. XX w.¹³⁰

W 1997 r., kiedy gniazdo „Sokoła” w Marles les Mines zakończyło swoją działalność, Władysław Olejniczak przekazał Muzeum gromadzoną skrupulatnie przez wiele lat spuściznę. Archiwalia te dokumentują pracę wyżej wspomnianego gniazda, ale też całego sokolstwa polskiego we Francji. Ponadto darczyńca wykazał się wyczuciem i troską o zachowanie dziedzictwa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Francji, nagrywając na kasety magnetofonowe swoje wspomnienia oraz utwory w wykonaniu emigracyjnych orkiestr. Te materiały dźwiękowe są wyjątkowym źródłem historycznym w zbiorach Muzeum¹³¹.

Kolekcja Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles-Auchel jest unikatowym świadectwem prawie całej, obejmującej ponad siedemdziesiąt lat działalności gniazda. To jedyny tego typu zbiór dokumentów przechowywany w Muzeum. Jego analiza pozwoliła na kompleksowe przedstawienie wieloaspektowej pracy polskich sokołów z północy Francji.

130 K. Moniewski, op. cit., s. 45–46.

131 *Sport polonijny w zbiorach...*, op. cit., s. 9.

Sztandar Towarzystwa
Gimnastycznego „Sokół”
w Marles les Mines, 1924 r.

Proporzcyk okolicznościowy z okazji 65-lecia działalności gniazda
Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Marles-Auchel, 1985 r.

Puchar Towarzystwa Gimnastycznego
„Sokół” Marles-Auchel, lata 70. XX w.

Chorągiewki do sygnalizacji i pokazów gimnastycznych Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles les Mines

Pokazy gimnastyczne członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles-Auchel, 1956 r.

Zlot Związku Sokolstwa Polskiego we Francji, pokazy drużyn żeńskich, 15 czerwca 1956 r.

Stoper używany w Towarzystwie
Gimnastycznym „Sokół” w Marles les Mines

Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie gromadzi materialne artefakty mające związek z szeroko rozumianą aktywnością sportową w środowiskach polonijnych. Ten dział jest stosunkowo skromny, jednak siły jego przekazu emocjonalnego i patriotycznego nie da się porównać do żadnego innego zbioru eksponatów z kolekcji muzealnej. Prawie każdy znajdujący się w niej obiekt ma swoje drugie życie, wypełnione losami ludzi, którzy go zdobywali, przechowywali i chronili w czasach zagrożeń, a następnie zadbali o przekazanie go do Muzeum. Wśród kolekcji dotyczących polonijnej kultury fizycznej znajduje się nieopracowana dotąd spuścizna Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles-Auchel z Francji, przekazana przez wieloletniego członka, naczelnika i ostatniego prezesa – Władysława Olejniczaka (1914–2007). „Górnik i kombatan”, jak sam o sobie mówił, aktywnie działał społecznie na rzecz nie tylko lokalnego gniazda, ale i całego Związku Sokołów we Francji. Wykazał się wyjątkowym wyczuciem historycznym i zaangażowaniem w zachowanie dokumentów i materialnych pamiątek związanych z prowadzoną przez siebie działalnością.

W niniejszej publikacji przedstawiamy tę unikatową kolekcję, na którą składają się różnorodne artefakty: pamiątkowe medale i puchary, sprzęt sportowy i przybory gimnastyczne, symboliczne weksylia, fotografie i dokumenty pisane. Na ich podstawie starano się odtworzyć ponad siedemdziesięcioletnią, wieloaspektową działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Marles-Auchel oraz rolę, jaką odegrało ono w zachowaniu tożsamości i dziedzictwa narodowego wśród Polaków przebywających na emigracji.

Marzena Jaworska

cena: 17,00 zł